

GLOBALIZED RELATIONS AND LAW

Zoran Jovanovski

Military Academy "General Mihailo Apostolski", Skopje

zoranjovanovski43@gmail.com

Abstract

In this scientific paper, an attempt was made to elaborate the search for more efficient legal forms and ways of regulating social relations and the formation of new scientific and legal ideas under the influence of global challenges and processes, ie globalized relations and law.

The approaches to the concepts of "globalization" and "legal globalization" are also elaborated. Undoubtedly, globalized relations, globalization itself is manifested in all branches of law and partially coincides with the convergence of law.

Keywords: globalization, globalized relations, integration, law.

ГЛОБАЛИЗИРАНИ ОДНОСИ И ПРАВОТО

Зоран Јовановски

Воена академија „Генерал Михаило Апостолски“ – Скопје

zoranjovanovski43@gmail.com

Апстракт

Во овој научен труд е направен обид за елаборирање на потрагата по поефикасни правни форми и начини на регулирање на општествените односи и формирањето на нови научни и правни идеи под влијание на глобалните предизвици и процеси, односно глобализираните односи и правото. Притоа, елаборирани се и пристапите кон концептите на „глобализација“ и „правна глобализација“. Несомнено, глобализираните односи, самата глобализација се манифестира во сите гранки на правото и делумно се совпаѓа со конвергенцијата на правото.

Клучни зборови: глобализација, глобализирани односи, интеграција, право.

Вовед

Во ерата обележана со невидена меѓусебна поврзаност и прекугранични интеракции, динамиката на глобализираните односи навлезе во секој аспект на човековата активност, длабоко обликувајќи ги социоекономските, културните и политичките пејзажи. Додека глобализацијата продолжува да го рedefинира нашиот свет, нејзиното влијание врз правните системи и рамки не може да се потцени. Овој научен труд навлегува во сложената врска помеѓу глобализираните односи и еволуцијата на правото. Испитува како силите на глобализацијата не само што поставуваат нови

предизвици, туку и ја наметнуваат потребата за иновативни правни пристапи за решавање на комплексноста што произлегува од транснационалните интеракции.

Со истражување на студии на случај, правни теории и меѓународни договори, овој труд се обидува да ја расветли повеќеслојната интеракција помеѓу глобализираните односи и правните парадигми кои го поткрепуваат нашето модерно општество. Преку длабинска анализа, тој има за цел да фрли светлина на тоа како еволуцијата на правото е суштински испреплетена со сеопфатниот бран на глобализацијата, обликувајќи го начинот на кој нациите соработуваат, се решаваат конфликтите и се спроведува правдата на глобална сцена. Целта на овој научен труд е разгледување на глобализираните односи и правото.

1. Глобализација

Глобализацијата, феноменот на зголемена меѓусебна поврзаност и меѓузависност меѓу народите, донесе длабоки промени во различни сфери на човековата активност. Една област под значително влијание на глобализацијата е областа на правото и правната терминологија. Како што општествата стануваат се повеќе испреплетени преку трговијата, технологијата и културната размена, правните системи мораа да се прилагодат за да одговорат на новите предизвици и можности. Овој труд ги истражува начините на кои глобализацијата влијае на правото и ја трансформира правната терминологија. Глобализацијата налага создавање на нови закони и измена на постоечките за да се приспособат на сложеноста на меѓународните трансакции и интеракции. Трговските договори, како Северноамериканскиот договор за слободна трговија (NAFTA) и Сеопфатниот и прогресивен договор за транспацифичко партнерство (СРТПП), ги поттикнуаа државите да ги усогласат прописите за да ја олеснат прекуграничната трговија. Овој процес доведе до развој на транснационални правни рамки кои промовираат доследност во областите како што се правата на интелектуална сопственост, заштитата на животната средина и работните стандарди.

Содржината на концептот на „глобализација“ зависи од гледиштето од кое се разгледува овој процес. Во овој научен труд, глобализацијата е сметана како светски процес. Глобализацијата е процес кој тежи кон сеопфатност и единственост во современиот свет.³²⁹ Глобализацијата се подразбира како период на развој на човековата цивилизација, поради свесноста за планетарните проблеми кои влијаат на темелите на постоењето на целото човештво. Глобализацијата како идеја се однесува на „намалување“ на светот, но и на јакнење на свеста за светот како целина.³³⁰

„Ова е време на крупни капитали и крупни играчи, способни да ги емитуваат своите интереси и моќ на целиот планетарен простор. Во согласност со тој императив, се одвиваат процеси на обединување и интеграции, но и нови облици на освојување, потчинувања и доминации.“³³¹

Глобализацијата доведува до создавање на трговски блокови, глобални компании и глобални економии. Светот на тој начин станува единствен состав, додека светскиот пазар е достапен за сите.³³² Меѓутоа, глобализацијата не е исто што и глобалното господарство. Таа е само

³²⁹ Turek, F. Globalizacija I globalna sigurnost, Hrvatska udroga za medunarodne studije. Varazdin, 199. Стр. 159.

³³⁰ Miloradović, Aleksandar. (1999). Globalizacija, Pan liber, Osijek-Zagreb-Split, 1999.

³³¹ Kovačević, Đuro. Neizbežnosti globalizacije, www.sac.org.yu.

³³² J. Lončar. (2005). Globalizacija- pojam, nastanak I trendovi razvoja. Geoadria. 10/1. 91-104.

негова надградба, поширока е од стопанските односи и содржи многу елементи на политика, култура и социјални односи.³³³

Денес, често под овој поим се подразбира „меѓународна интеграција“ на добра, технологија, труд и капитал, па може да се зборува за глобализација во поширока смисла на зборот.³³⁴ Битна детерминанта на овој процес е технолошкиот развој кој овозможува просторно и временско намалување на светот.³³⁵ Терминот „глобализација“ првпат бил предложен од американскиот економист Т. Левита во 1983 година. Под тој термин, тој го разбра феноменот на спојување на пазарите за поединечни производи произведени од транснационални компании (ТНК). Пошироко значење на новиот поим му дал К. Оме, кој во 1990 година ја објавил книгата „Светот без граници“: поради развојот на глобалниот пазар, економскиот национализам на одделни држави е бесмислен. Што се однесува на земјите од Западен Балкан може да се забележи дека за релативно краток период од своето осамостојување успеаја да навлезат во глобализациските процеси.³³⁶

2. Глобализацијата и човековите права

Се чини дека фасцинацијата со терминот „глобализација“ произлегува од фактот дека тој значи сè за сите луѓе.³³⁷

Глобализацијата претставува сложен и двосмислен светски процес на создавање и наметнување уникатни решенија за различни теми во меѓународните односи. Идеите за создавање на универзални или глобални правила може да се најдат во античкиот концепт на природното право. Во средниот век и подоцна оваа идеја била само делумно реализирана со создавање на единствени правила за трговија од страна на самите трговци (средновековен *lex mercatoria*). Современиот процес на глобализација се карактеризира со моноцентричност и стремеж на една суперсила да наметне една форма на економија и демократија. Тоа се одвива паралелно во речиси сите области на човековата активност: во политиката, економијата, правото и културата, а овие процеси се меѓусебно поврзани и условени. Токму затоа, процесот на глобализација на правото, како еден од облиците на глобализација, е тешко да се набљудува изолирано и надвор од политичкиот и економскиот контекст. Трудот поаѓа од тезата дека економската основа и оправдување на глобализацијата е неолибералниот концепт на економијата, а во политичка смисла, стремежот за создавање нов светски поредок.

Стандардизацијата сè повеќе навлегува во сферата на човековите права. Земјите членки на заедницата се водени од меѓународните правни стандарди во областа на хуманитарното право. Наднационалните механизми за заштита на човековите права добиваат интерес.

Како што е забележано во литературата, во современиот свет, човековите права сè повеќе ќе бидат предмет на меѓународно правно регулирање, кое е предодредено од интернационализацијата на целиот јавен живот, потребата за решавање на глобалните проблеми од универзално човечко значење. Ова е позитивната страна. Негативната страна е што заштитата на човековите права во контекст на глобализацијата станува особено акутна, што е првенствено карактеристично за сферата на приватниот живот. Глобализацијата е придружена со акумулација на информации за граѓаните,

³³³ Staničić, Mladen. (2000). Globalno gospodarstvo I globalizacija. Ekonomski pregled, 51, 9-10, 918-927.

³³⁴ Dujsin, U. (1999.): Globalizacija, ekonomske integracije i Hrvatska, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 49, 2, 179-195.

³³⁵ Bjelica, Irina. (2007). Evropska Unija I globalizacija, Medunarodna politika. Institut za medunarodnu politiku I privredu, br. 1125-1126. Стр. 54-55.

³³⁶ Зенделовски, Горан. (2015) Степенот на глобализираност на земјите од Западен Балкан. Годишен Зборник. УДК: 304.4-027.511 : 001.891.5(497-15).

³³⁷ Clapham, A. (1999). Globalisation and the rule of law. Review-International Commission Of Jurists, 17-34.

нивното однесување, создавање електронски бази на податоци за телеметриските параметри на секој човек, за структурата на ДНК, отпечатоци од прсти итн. Во овој поглед, функционирањето на голем број основни права и слободи ќе доживее сериозни тешкотии.

Голем дел од расправиите за глобализацијата се однесуваат на нејзините штетни последици за суверенитетот и автономијата на нација – државата, но и покрај тоа, суверената нација – држава и понатаму опстојува и е главен актер на светската политичка сцена, иако нејзината централна позиција е многу понесигурна отколку во неодамнешното минато³³⁸. Феноменот на глобализација е поврзан со појавата на наднационални нормативни правни низи кои се надвор од националната јурisdикција и територијален суверенитет на државата. Пример за ова е појавата на глобалната трговија и правото на договори. Појавата на глобални заедници на правото е забележана во областа на заштитата и заштитата на животната средина. Новите правни заедници го вклучуваат хуманитарното право, кое одамна стана наднационално. Можеби најживописната манифестација на глобализацијата е појавата на информациското право. Правната заедница на екстратериторијално дејствување е регионалното право, особено правото на Европската Унија.

3. Еволуција на правните системи и правниот поглед на светот поттикнати од глобализацијата

Правната терминологија претрпе значителна еволуција како одговор на глобализацијата. Бидејќи правните професионалци комуницираат преку јазичните и културните граници, потребата за стандардизирани термини стана суштинска за да се обезбеди јасност и прецизност во меѓународниот правен дискурс. Следствено, термините како што се „force majeure“, „lex mercatoria“ и „acquiescence“ станаа интегрални компоненти на правниот вокабулар што се користи за навигација на сложени прекугранични трансакции и спорови. Покрај тоа, правните термини често се инкорпорирани во меѓународните договори, каде што нивните значења се договорени од различни правни системи.

Глобализацијата и универзализацијата на културата најдиректно влијаат на некогаш затворените правни семејства: постои замаглување на границата помеѓу различните видови правни системи засновани на заедничките видови култури и цивилизации.

Она што се случува е она што може да се нарече стандардизација или мутација на правните системи и правната слика на народите кои живеат во различни земји и континенти.

Глобализацијата, исто така, го олесни појавувањето на наднационални правни институции и организации. Субјектите како Обединетите нации, Меѓународниот суд на правдата и Светската трговска организација играат клучна улога во посредувањето во споровите, поставувањето стандарди и промовирањето на соработката меѓу нациите. Овие организации придонесуваат за развојот на меѓународното право, кое се занимава со прашања кои ги надминуваат националните граници, како што се човековите права, заштитата на животната средина и регулирањето на вооружените конфликти. Тоа е особено забележливо на ниво на европскиот континент. Проширувањето на бројот на држави на Европската Унија и Советот на Европа го обединува правниот развој на земјите вклучени во овие заедници.

Основните промени го зафатија и некогаш најзатвореното правно семејство – исламското. Под влијание на правните системи на различни земји, исламското правно семејство се развива. Тоа се должи, пред сè, на неговата западнација, т.е. позајмување со муслиманското право на некои идеи, принципи, норми својствени за континенталните или англосаксонските правни семејства. Се развива законодавна активност, се донесуваат кодекси (граѓанска и граѓанска постапка), се

³³⁸ P. Jessup. (1956). Transnational Law. New Haven CT: Yale University Press.

подобруваат активностите на судовите (има ограничување за укинување на активностите на традиционалните судови кои обезбедуваат строга примена на одредбите на шеријатот). Во суштина, влијанието на глобализацијата врз исламското право е динамичен процес кој ги одразува пошироките тензии помеѓу традицијата и модерноста. Додека глобализацијата нуди можности за збогатување и адаптација на исламската правна мисла, таа исто така претставува предизвици поврзани со културната различност, правниот плурализам и зачувувањето на верската автентичност. Додека муслиманите продолжуваат да се движат со својата вера во глобализиран контекст, тековниот дијалог помеѓу традиционалната исламска јуриспруденција и барањата на меѓусебно поврзан свет ќе ја обликува еволуцијата на исламскиот закон во годините што доаѓаат.

Правниот живот на модерната личност сè повеќе ги надминува границите на националните правни и државни системи, добивајќи глобална димензија. Под влијание на глобализацијата се уништуваат формираните типови на правна свест; негирањето на самодоволноста на националните правни системи станува се поочигледно. Слабењето на државната моќ и функционирањето на правото ја намалуваат чувствителноста и на поединецот и на општествената заедница кон националните државно-правни институции.

Тензијата се населува во правната психа на луѓето како реакција на законите кои, според нив, не можат да се отстранат. Во исто време, тука е и влијанието на негативните процеси на глобализацијата, односно присилните дејствија на властите кои ги кршат правата на поединци и цели народи, штетните ефекти на трансационалните претпријатија итн. Сепак, влијанието на глобализацијата врз правото и правната терминологија не е без предизвици. Културните нијанси и разликите во правните системи може да доведат до двосмисленост или недоразбирање при толкувањето и примената на правните термини. Потенцијалот за конфликти се јавува кога правните концепти од една јурисдикција се погрешно протолкувани или несоодветно применети во друга. Дополнително, динамиката на моќ меѓу нациите понекогаш може да ја попречи ефективната глобална правна соработка, бидејќи некои нации може да се спротивстават на усвојување одредени меѓународни стандарди поради економски или политички размислувања. Деловниот свет ја прифати глобализацијата со раширени раце. Сепак, законот, во голема мера вкоренет во традициите на одделни земји, е многу повоздржан. Сепак, трагите од него се повеќе се среќаваат во правните системи.³³⁹

Делумно, ова може да се должи на фактот што законот е конзервативен по природа, што се рефлектира и на конкретно ниво (кога, на пример, по утврдувањето на товарот на докажување на одреден оспорен факт, го одржува статус кво во сомнеж) и на општо ниво промени во општествената реалност). Промените, особено брзите, непромислени промени кои непотребно можат да ја загорзат предвидливоста на правните последици и поопшто, принципот на доверба во законот, не се ништо за законот. Ако на ова се додадат особеностите на конкретната правна регулатива во поединечна земја, кои се ставени на работ на премногу лесно копирање на странски правни решенија, јасна слика за правото како решителен бранител на идентитетот и обичаите на секој народ или правно простор. Од друга страна, овие бранители се под притисок од практичните барања на сè поглобализираниот свет кој бара соодветни законски прилагодувања, како и издржани аргументи во споредбеното право кои нудат докажани или барем релативно корисни одговори од други правни поредоци за слични правни прашања.

На крајот на краиштата, во многу правни поредоци историски е тешко да се зборува за целосно автономен развој на правото, бидејќи тие се резултат на испреплетување на неколку различни правни традиции – добар пример за тоа е влијанието на рецепцијата на римското право врз развојот на правните системи во европските земји до денес.

³³⁹ Dr. Matej Accetto. Pravo in globalizacija. Iusinfo.si/ 06.06.2011.

4. Глобализацијата и создавањето на транснационален правен поредок

Поредокот што навистина се афирмира на планетава сè појасно се манифестира како економски поредок. Светската револуција на нашиот век, ако е можно, може само да биде претставена од глобалната економија, која станува владејачки систем насекаде.

Се смета, не само како начин на управување, туку и како доминантен систем на управување со општеството (како политика, па дури и идеологија на претстојната ера). Очигледно е дека правниот поредок, не само на одредени земји, туку на цели региони ќе се формира и е под влијание на овој глобален фактор.

Концептот на транснационално право првично беше формулиран околу средината на минатиот век, од Филип Џесуп.³⁴⁰

Џесуп го употребил терминот за да опише тело на закони „да го вклучи целиот закон што ги регулира дејствата или настаните што ги надминуваат националните граници.“³⁴¹ Развојот и продлабочувањето на процесот на глобализација не можело, а да не има значајно влијание врз развојот на современото право. Теоријата на правните глобални студии е нова ветувачка научна насока која се појави на пресекот на општата теорија на државата и правото, меѓународното право, политичките науки, социологијата и економијата.

Факт е дека правото на интеграциската заедница ги прима правните традиции кои се формирани во правните системи на државите кои се членки на интеграциската заедница, но не и содржината на самиот закон. Затоа, правната глобалистика функционира со некои заеднички именители. Треба да се напомене дека денес една од најважните насоки во развојот на современото право е токму интеграциското право, бидејќи интеграциските процеси кои интензивно се развиваат во различни региони на земјината топка се директна последица на глобализацијата. Постои одреден синџир на взаемно влијателни фактори кои ја одредуваат природата на правните системи и правото воопшто. Најважните од овие фактори вклучуваат националниот идентитет, правната политика, како и правната култура и политичката култура кои го одредуваат второто. Овие фактори, од една страна, и правото, од друга страна, се тесно поврзани.

Основите и на конвергенцијата и на глобализацијата во современиот свет се:

- Економската сфера што ја одразува интеграцијата на пазарите (капитал, работна сила, стоки и услуги) и економските форми, што се подразбира како консолидација на организациските структури на економијата со појавата на највисоката форма на капиталистичка организација – транснационалните корпорации;
- Културна и идеолошка сфера;
- Територијално-политичката сфера е процес на консолидација на државните и наднационалните формации;
- Информациско-комуникациска сфера;
- Етничка интеграција, која вклучува 2 фактори:
 - а) пораст на вкупното население на планетата и
 - б) меѓусебна асимилација на различни етнички групи со постепено бришење на границите меѓу етничките групи;
- Правна интеграција.

Истовремено, правната глобализација е процес на создавање глобален правен простор, во кој националните правни системи треба да го изгубат своето значење, додека конвергенцијата на правото е една од алатките за создавање на глобален систем на правото, чија цел е взаемното

³⁴⁰ P. Jessup. (1956). *Transnational Law*. New Haven CT: Yale University Press.

³⁴¹ Michaels, R. (2013). *Globalization and law: law beyond the state*. Law and Social Theory (Banakar & Travers eds., Oxford, Hart Publishing, 2013), Forthcoming.

влијание на националните правни системи за обединување на најефективните национални правни практики.

Во исто време, овој критериум е прилично условен, што ни овозможува да ја потврдиме унифицираната правна природа на овие процеси.

5. Правни предизвици и перспективи во 21 век

Несомнено е дека, глобализацијата се манифестира во сите гранки на правниот систем. Испитувајќи ја повеќеслојната природа на глобализацијата и нејзиното влијание врз правните системи, неопходно е да се анализираат предизвиците што ги носат прекуграничните интеракции и потенцијалот правните рамки да се прилагодат и усогласат.

Глобализацијата доведе до мноштво правни системи кои функционираат истовремено, што доведе до феноменот на правен плурализам, што е постојан извор за понатамошни истраги за тоа како се вкрстуваат повеќе правни поредоци, што потенцијално води до конфликти и потреба од механизми за усогласување на различните норми. Меѓу другото глобализацијата го поттикна растот на меѓународната трговија и инвестиции. Литературата на авторите како Сузан Сел и Роберт Ховс фрла светлина врз улогата на меѓународните трговски договори и договорите за инвестирање во обликувањето на глобализираните економски односи. Предизвиците за усогласување на државниот суверенитет со барањата на трговските договори се решаваат низ објективот на случаите како што е Филип Морис против Уругвај³⁴².

Универзалноста на човековите права се соочува со предизвици во глобализираниот свет, бидејќи се вкрстуваат различните културни норми и политичките идеологии, што често доведува до прекрстување на различни закони кои отвораат дилеми во изборот на јурисдикцијата, што е директно засегнато во случајот на *Kiobel* против *Royal Dutch Petroleum*³⁴³, во кој судот во Соединетите Американски Држави одлучил дека според Статутот за сторување на странци, постои претпоставка против вонтериторијална примена на американскиот закон. Оваа претпоставка, изведена од традиционалното правно толкување, служи за заштита од судири меѓу американскиот закон и правото на другите нации, што е образложено од страна на Судот, кој посочува дека домашниот закон историски гледано не бил наменет да се применува вонтериторијално.

Кога се споменуваат правните предизвици, несомнено треба да се земе предвид подемът на дигиталната технологија, сајбер криминалот и климатските промени, кои создаваат транснационални правни предизвици кои бараат меѓујурисдикциска соработка, со што се наметнува задача за меѓународното право за да ги реши овие прашања. Репидното развивање на дигиталната технологија го револуционизираше начинот на кој функционираат општествата, поврзувајќи ги поединците и бизнисите ширум светот. Тој донесе огромни економски придобивки, ја рационализираше комуникацијата и ги трансформираше индустриите. Сепак, широкото усвојување на дигиталната технологија воведо и нови правни предизвици. Со проширувањето на е-трговијата и дигиталните платформи, често се појавуваат спорови во врска со јурисдикцијата над трансакциите, заштитата на податоците и правата на интелектуална сопственост. Прекуграничните текови на податоци бараат усогласени регулативи за да се олесни сигурната размена на информации и истовремено да се заштити приватноста на поединците. Од друга страна пак рака под рака со напредокот на дигиталната технологија е и порастот на сајбер криминалот. Сајбер нападите веќе не се изолирани инциденти, туку софистицирани и организирани операции кои можат да ја нарушат критичната инфраструктура, да украдат чувствителни податоци и да ги дестабилизираат економиите. Сајбер-криминалците често работат од една јурисдикција додека цел им се жртви во друга, што ги комплицира напорите на органите за спроведување на законот да ги повикаат на

³⁴² <https://jusmundi.com/fr/document/decision/en-philip-morris-brand-sarl-switzerland-philip-morris-products-s-a-switzerland-and-abal-hermanos-s-a-uruguay-v-oriental-republic-of-uruguay-decision-on-jurisdiction-tuesday-2nd-july-2013>

³⁴³ <https://www.oyez.org/cases/2011/10-1491>

одговорност. Воспоставувањето стандардизирани правни рамки кои овозможуваат прекугранично споделување информации, собирање докази и процеси на екстрадиција е од суштинско значење за ефикасна борба против глобалното зло на сајбер криминалот, кој се наметнува како еден од најпрестижните предизвици кои треба да се решаваат во иднина. Ефективното справување со овие транснационални предизвици бара од нациите да ги надминат нивните традиционални граници и да ја поттикнуваат соработката. Заедничките напори можат да дадат опипливи придобивки, како што се усогласување на законодавството за компјутерски криминал, овозможување ефикасно споделување податоци за истражување на климата и развивање стандардизирани рамки за решавање спорови во дигиталната трговија. Иницијативи како Глобалниот комплекс за иновации на ИНТЕРПОЛ³⁴⁴ и Меѓународната агенција за обновливи извори на енергија (IRENA)³⁴⁵ се пример за посветеноста на меѓународните организации за промовирање меѓујурисдикција на соработка.

Во гранките на приватното право, глобализацијата се манифестира со појава на нови структурни елементи на правниот систем, кои се од сложен карактер, чиј предмет на регулирање се различните видови деловни и корпоративни активности, како и формирање на единствени стандарди за правно регулирање на правните односи од транснационална природа.

Така во парничната постапка, процесите на глобализација се изразуваат во формирање на единствени принципи за изградба на меѓународниот граѓански процес AIP / UNIDROIT,³⁴⁶ кои ги опфаќаат речиси сите институции на граѓанска постапка – надлежност, правила за известување на странките за барање, мерки за обезбедување на побарување, правила за пристап до докази и презентирање докази и предрасуди.

За возврат, во гранките на јавното право, глобализацијата се манифестира во создавање на наднационални механизми на правна регулација.

Така, во кривичното право и елемент на таквиот систем е посебна категорија на меѓународни кривични дела – злосторства против мирот и безбедноста на човештвото.

За возврат, во кривичната постапка, глобализацијата се манифестира во меѓународните стандарди за човекови права во кривичната постапка содржани во Универзалната декларација за човекови права³⁴⁷ и Меѓународниот пакт за граѓански и политички права.³⁴⁸

Овој систем на стандарди се состои од следниве одредби:

- Забрана за тортура и друго понижувачко постапување;
- Право на слобода и лична безбедност;
- Пресумпција на невиност;
- Право на ефективно враќање на повредените права;
- Правото на заштита;
- Право на правично судење;
- Неприкосновеноста на домот;
- Тајност на кореспонденција;
- Право да се биде заштитен од произволно или незаконско мешање во приватноста и семејниот живот.

Овие стандарди се рефлектираат и во националното законодавство.

Друга манифестација на глобализацијата е Меѓународниот кривичен суд, основан во 1998 година, а започнал со функционирање од 2001 година, чија јурисдикција се протега на злосторства против мирот и безбедноста на човештвото и е од екстериторијална природа. Стратешките одлуки

³⁴⁴ <https://www.interpol.int/en/How-we-work/Innovation/INTERPOL-Innovation-Centre>

³⁴⁵ <https://www.irena.org/>

³⁴⁶ Официјален сајт UNIDROIT. [Електронски ресурс] - URL: <http://www.unidroit.org/fr/instruments/procedure-civile-transnationale>

³⁴⁷ Универзална декларација за човекови права (усвоена од Генералното собрание на ОН на 10 декември 1948 година) [Електронски ресурс] - URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr

³⁴⁸ Меѓународен пакт за граѓански и политички права (Њу Јорк, 19 декември 1966 година) [Електронски ресурс] - URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol

за понатамошниот развој на светот, вклучително и меѓународното трговско право, сè повеќе се носат на планетарна основа.³⁴⁹

Во поглед на перспективниот развој се истражува интеграцијата на глобализацијата како централен елемент во трендовите и теориите на современиот правен систем. Анализирајќи го повеќеслојното влијание на глобализацијата врз правните концепти, практики и теории, значаен е поттикот на глобализацијата врз промената на транснационалното право, каде што правните норми повеќе не се ограничени на националните граници. Во трудовите на научниците како Гунтер Теубнер даден е обид да се испита подемот на глобалниот правен плурализам, каде што коегзистираат и комуницираат различни правни поредоци, што доведува до нови предизвици и можности, имено авторот тврди дека процесите на глобализација подразбираат самодеконструкција на хиерархијата на правните норми. Така, правниот плурализам повеќе не е само прашање за правната социологија, туку станува предизвик за самата правна практика. Традиционално, донесувањето правила од „приватните режими“ беа потчинети под хиерархиската рамка на националниот устав. Кога ќе се скрши оваа рамка, е возможно новата рамка на правни институции да биде хетерархиска. Авторот истакнува дека постои големо влијание на социјалните услови надвор од правните институции, врз историска конфигурација во која може да се најдат доволно веродостојни претпоставки дека и во поранешните времиња се применувале правни правила креирани врз основа на сложената врска помеѓу глобализацијата и еволуцијата на правните системи.³⁵⁰

Меѓу останатото, како што глобализацијата ги интензивира прекуграничните интеракции, правната хармонизација и обединување добиваат на значење, при што кај западните правни теоретичари и истражувачи забележлив е увид во потрагата по хармонизирани правни принципи преку меѓународни договори и договори, промовирајќи конзистентност и предвидливост во глобалниот правен пејзаж, по што е воочено дека:

- глобализацијата влијае на односот на националните правни системи;
- се менува главната насока на развој на англо-американското правно семејство, кое го фокусира своето внимание на проблемите на не внатрешниот, туку надворешниот правен поредок;
- глобализацијата влијае не само на правото, туку и на неговата теорија и методологија.

Меѓу трендовите на глобално и на регионално ниво треба да се издвои, пред сè, трендот на универзализација и обединување на правото. Тоа е највидливо во областите на правната регулатива како што се трговијата, бизнисот и финансискиот сектор. Треба да се обрне внимание и на трендот на „пошироко формирање и поактивно користење на принципите на правото како регулатори на општествените односи“. Во овој поглед, западната литература ги споменува принципите на партнерство, соработка и релативна независност на субјектите на глобализацијата - државите и транснационалните корпорации, меѓународните невладини организации. Како тренд, неопходно е да се забележи и зајакнувањето на важноста на судското право и судската практика. Во овој поглед, некои автори го поставуваат прашањето за „глобалната судска практика“ и „глобалната заедница на судови“. Вториот има за цел да ги поттикне судовите да соработуваат и да развијат компромиси меѓу страните. Сепак, второто сепак е од категоријата сонисшта. Дури и најинтегрираните регионални организации, Европската Унија, не успеаја да усвојат заеднички устав во 2005 година. Во областа на граѓанското право, „интересот на телата на Европската Унија за усогласување не оди подалеку од поттикнување на научно истражување и дискусија“. Истото важи

³⁴⁹ Ćirić, A. (2017). Утицај глобализације на правну регулативу меѓународних економских односа. Зборник радова Правног факултета у Нишу, 56(76), 563-593.

³⁵⁰ Teubner, Gunther. „ Breaking Frames: Economic Globalisation and the Emergence of lex mercatoria

и за активностите на судовите - тие веројатно нема да формираат единствена хиерархиска структура низ Европа, почитувајќи ги командите од еден центар.

Заклучок

Во овој научен труд беа разработени глобализираните односи и правото, при што, глобализацијата беше земена како процес на светска економска, политичка и културна интеграција и обединување. Несомнено е дека процесот на глобализација има директно влијание врз меѓународното право во современиот свет. Трендовите што ги следат законодавните активности во областа на меѓународните односи се насочени кон задоволување на сите учесници во овие односи кои имаат меѓународен правен субјективитет. Како заклучок од елаборацијата сумирани се некои од горенаведените работи, односно се дава финален акцент на глобализацијата и нејзиното значително влијание на меѓународното право во современиот свет на неколку начини:

1. Зголемена меѓузависност: Глобализацијата доведе до зголемена економска, политичка и социјална меѓузависност меѓу земјите. Ова ја поттикна потребата од меѓународни закони кои се однесуваат на прекуграничните прашања како што се трговијата, заштитата на животната средина, човековите права и компјутерскиот криминал.
2. Сложеност и диверзификација: Проширувањето на глобалните интеракции го направи меѓународното право покомплексно и разновидно. Нови области на правото, како што се меѓународното трговско право, правото за интелектуална сопственост и транснационалното кривично право, се појавија за да се справат со глобалните предизвици.
3. Транснационални актери: Глобализацијата им овозможи на недржавните актери, како што се мултинационалните корпорации и невладините организации, да имаат значително влијание врз меѓународните работи. Ова доведе до развој на закони кои се однесуваат на нивните улоги и одговорности на глобалната сцена.
4. Човекови права и хуманитарно право: Глобализацијата ја истакна важноста од заштита на човековите права и обезбедување хуманитарни стандарди преку границите. Меѓународното право еволуираше за да ги реши прашањата како што се заштитата на бегалците, правата на мигрантите и гонењето на поединци за меѓународни злосторства.
5. Дигитализација и сајбер простор: Подемот на интернетот и дигиталните технологии создаде нови предизвици поврзани со сајбер криминалот, сајбер безбедноста и дигиталната трговија. Меѓународното право се прилагодува за да ги регулира овие аспекти и да обезбеди безбедно и одговорно користење на технологијата.
6. Еколошки грижи: Глобализацијата доведе до зголемена свест за еколошките прашања кои ги надминуваат националните граници, како што се климатските промени, губењето на биолошката разновидност и загадувањето. Воспоставени се меѓународни еколошки договори и договори за да се решат овие глобални предизвици.
7. Механизми за решавање спорови: Како што се зголемуваат глобалните интеракции, така се зголемуваат и шансите за појава на спорови меѓу земјите и другите актери. Меѓународното право има развиено различни механизми за решавање спорови, вклучувајќи меѓународни судови, арбитража и дипломатски преговори.
8. Суверенитет и национална јурисдикција: Глобализацијата покрена прашања за степенот на националниот суверенитет и јурисдикција во свет каде што активностите во една земја можат да

имаат широко распространети меѓународни последици. Меѓународното право се обидува да постигне рамнотежа помеѓу почитувањето на суверенитетот и решавањето на глобалните грижи.

Накратко, глобализацијата го преобликува пејзажот на меѓународното право преку создавање на нови предизвици и можности кои бараат правни рамки за решавање на прекуграничните прашања и одржување на редот во меѓусебно поврзан свет.

Користена литература:

1. Bjelica, Irina. (2007). Evropska Unija I globalizacija, Medunarodna politika. Institut za medunarodnu politiku I privredu, br. 1125-1126. Стр. 54-55.
2. Ćirić, A. (2017). Утицај глобализације на правну регулативу меѓународних економских односа. Зборник радова Правног факултета у Нишу, 56(76), 563-593.
3. Clapham, A. (1999). Globalisation and the rule of law. Review-International Commission Of Jurists, 17-34.
4. Dr. Matej Accetto. (06.06.2011). Pravo in globalizacija. Iusinfo.si/
5. Dujšin, Uroš. (1999). Globalizacija, ekonomske integracije i Hrvatska, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 49, 2, 179-195.
6. Guenther Klaus, Legal pluralism or uniform concept of law? Globalisation as a problem of legal theory, 17/12/2016.
7. Howse, Robert. "The Concept of International Law." American Journal of International Law 95, no. 1 (2001): 1-19.
8. J. Lončar. (2005). Globalizacija- pojam, nastanak I trendovi razvoja. Geoadria. 10/1. 91-104.
9. Kovačević, Đuro. Neizbežnosti globalizacije, www.sac.org.yu.
10. Michaels, R. (2013). Globalization and law: law beyond the state. Law and Social Theory (Banakar & Travers eds., Oxford, Hart Publishing, 2013), Forthcoming.
11. Miloradović, Aleksandar. (1999). Globalizacija, Pan liber, Osijek-Zagreb-Split, 1999.
12. Noortmann Math, „Globalization, Global Governance and Non-State Actors“, International Law Forum de Droit International, Vol. 36, No. 4, 2002,
13. P. Jessup. (1956). Transnational Law. New Haven CT: Yale University Press.
14. Sell, Susan K. Private Power, Public Law: The Globalization of Intellectual Property Rights. Cambridge University Press, 2003.
15. Staničić, Mladen. (2000). Globalno gospodarstvo I globalizacija. Ekonomski pregled, 51, 9-10, 918-927.
16. Slaughter, Anne-Marie. "A Global Community of Courts." Harvard International Law Journal 44, no. 1 (2003): 191-219.
17. Teubner, Gunther. „ Breaking Frames: Economic Globalisation and the Emergence of lex mercatoria“, European Journal of Social Theory 5, 2002, 199-217)
18. Turek, Franjo. (1999). Globalizacija I globalna sigurnost, Hrvatska udroga za medunarodne studije. Varazdin. Стр. 159.

19. Twining William, General Jurisprudence – Understanding Law from a Global Perspective, Cambridge, Internet, <https://www.law.duke.edu/cic1/pdf/twining-bk-preface.pdf>, 20/12/2016.
20. Вукадиновић Радован, Међународно пословно право, Крагујевац, 2012.
21. Дабовић Душан, Глобализација права, усклађивање права у савременом свету, Правни факултет, Београд, 2007
22. Зенделовски, Горан. (2015) Степенот на глобализираност на земјите од Западен Балкан. Годишен Зборник. УДК: 304.4-027.511 : 001.891.5(497-15).
23. Кекеновски, Јове. (2011). Глобализација, суверенитет и нација-држава. International scientific conference: Identity in the era of globalization and Europeanization. Скопје. R. Makedonija.
24. Меѓународен пакт за граѓански и политички права (Њу Јорк, 19 декември 1966 година) [Електронски ресурс] - URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.
25. Официјален сајт UNIDROIT. [Електронски ресурс] - URL: <http://www.unidroit.org/fr/instruments/procedure-civile-transnationale> .
26. Универзална декларација за човекови права (усвоена од Генералното собрание на ОН на 10 декември 1948 година) [Електронски ресурс] - URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.
27. <https://jursmundi.com/fr/document/decision/en-philip-morris-brand-sarl-switzerland-philip-morris-products-s-a-switzerland-and-abal-hermanos-s-a-uruguay-v-oriental-republic-of-uruguay-decision-on-jurisdiction-tuesday-2nd-july-2013>
28. <https://www.oyez.org/cases/2011/10-1491>
29. <https://www.interpol.int/en/How-we-work/Innovation/INTERPOL-Innovation-Centre>
30. <https://www.irena.org/>